

“Een complexe zin kan een cadeautje zijn”

Is duidelijke taal altijd beter?

Wat is ‘duidelijke taal’? Hoe effectief is het? Staat ‘duidelijke taal’ op gespannen voet met precisie, bijvoorbeeld in juridische teksten? En verliest taal door versimpeling niet alle kleur?

JAN ERIK GREZEL

Illustraties: Emma Ringelding

Een fleurig boeket en een ingelijste oorkonde. Met die presentjes in de hand loopt Farida Barki door een buitenwijk in het Belgische Denderleeuw. Barki is het boegbeeld van de Vlaamse organisatie Wablief. Die streeft al sinds 1997 naar ‘klare taal’ voor iedereen. Ze stapt naar het huis van Steven Van Gucht, de bekendste viroloog van Vlaanderen.

Barki belt aan. Van Gucht opent schuchter de voordeur en kijkt verbaasd. Barki verklaart haar komst: “U hebt de Wablief-prijs 2020 gewonnen. Kent u Wablief?” Van Gucht: “Zeker, mijn zoon heeft een abonnement op de krant *Wablief*. Die ligt hier op de salontafel.” Barki: “U hebt de prijs gewonnen omdat u zeer helder communiceert over de coronacrisis.” Ze reikt hem de bloemen en de oorkonde aan. Van Gucht: “Amai, ik ben zeer vererd.”

Hoe ziet die heldere communicatie van de Vlaamse viroloog eruit? Is ‘duidelijke taal’ iets anders dan ‘een-

voudige taal'? Werkt zulk taalgebruik? En hebben schrijvers die zo duidelijk mogelijk willen schrijven, nog ruimte voor stilistische franje, fijngevoelige nuances en fraaie formuleringen?

SPELEN

Eerst een termenkwestie. Bij 'eenvoudige taal' gaat het om teksten voor laaggeletterden. Daarbij is de vorm sterk aangepast. De schrijver gebruikt alleen korte zinnen en zeer frequente woorden. Bij 'duidelijke taal', bedoeld voor een breed publiek, zijn de richtlijnen wat losser. Het gaat erom dat de boodschap overkomt. Denk aan teksten die de burger moeten informeren over zaken als belastingen of zorgpremies, of moeten overtuigen van het nut van coronamaatregelen.

Dan is er ook nog 'klare taal', een containerbegrip dat 'eenvoudig' én 'duidelijk' dekt. Farida Barki kent als redacteur van de *Wablieft*-krant de eigenschappen van de verschillende stijlen. "Bij eenvoudige taal schrijf je

Soms ontstaat er spanning tussen 'zo duidelijk mogelijk' en 'heel precies'. Dat speelt zeker in de juridische wereld.

zinnen van maximaal tien woorden. Je houdt dezelfde zinsbouw aan: onderwerp, persoonsvorm en dan de rest. Bijvoorbeeld: 'Er zijn veel regels tegen corona. Iedereen moet die regels begrijpen. Dat is belangrijk.' Inhoudelijk vereenvoudig je de boodschap. De kern gaat niet verloren. Maar je brengt geen nuances aan met 'mitsen en maren'. Bij 'duidelijke taal' kun je meer spelen en afwisselen. Een heel korte zin gevolgd door een langere geeft je tekst meer schwung."

TWIJFELEN

Terug naar de prijswinnaar. Anders dan zijn Nederlandse evenknie Jaap van Dissel doet Steven Van Gucht zijn best om begrijpelijk te zijn voor een groot publiek. Van Dissel doorspekt zijn betogen met specialistische termen, archaïsmen en voorzetseluitdrukkingen, zoals "nalevingsmonitor", "duiding" en "met betrekking tot". Van Gucht communiceert volgens *Wablieft* "altijd laagdrempelig zonder de nuance te verliezen". Hij zegt bijvoorbeeld "geleerde personen" in plaats van 'wetenschappers'. En hij gebruikt niet de term *fake news*, maar vraagt simpelweg: "Wat is echt, wat is niet echt?" Moeilijke woorden gaat hij niet uit de weg, maar hij legt die uit of geeft een synoniem. In een radioprogramma zegt hij, niet zonder gevoel voor retoriek, "dat we mensen die twijfelen over vaccinatie de gepaste repliek, het goede antwoord moeten geven. Als je niet kiest voor het vaccin, dan kies je voor het virus. Het vaccin is de veilige keuze, het virus is het risico."

De twee virologen spreken niet tot hetzelfde publiek. Van Dissel kennen we vooral van de 'technische briefings' voor Tweede Kamerleden. Die zijn wel wat gewend. Van Gucht praat ook parlementariërs bij, maar zijn heldere uitleg over het coronavirus geeft hij voor iedereen. Hoe bewust hanteert hij die helderheid? "Het is een natuurlijke reflex om te proberen moeilijke dingen zo eenvoudig mogelijk uit te leggen." Dáárvoor verdient hij die *Wablieft*-prijs.

MINICOLLEGE

Wie zijn je luisteraars of lezers? Wat wil je hun vertellen? Het antwoord op die vragen is het startpunt voor een duidelijke tekst. Maar soms ontstaat er spanning tussen 'zo duidelijk mogelijk' en 'heel precies'. Dat speelt zeker in de juridische wereld. Geen huwelijksakte, aanmaning of 'verklaring omtrent het gedrag' kan blijkbaar zonder lastige woorden en lange zinnen. En ook niet zonder termen die in het dagelijks taalgebruik een andere betekenis hebben dan in een juridische context, zoals het woord *beschikking*. Kan dat niet wat duidelijker?

Dr. André Verburg is staatsraad bij de Raad van State en voorvechter van juridische taal die leken óók begrijpen. Volgens hem zijn juristen bang dat de precisie verloren gaat als ze zó schrijven dat ze ook begrijpelijk zijn voor niet-juristen. "Maar het kán: helder schrijven met behoud van juridische precisie", zegt hij in een minicollege over juridische teksten in begrijpelijk taal. Zijn gefilmde praatje is gemaakt voor 'Direct Duidelijk'. Dat is een campagne in Nederland voor duidelijke overheidscommunicatie. Die loopt sinds 2019. Het lijkt logisch om daar een jurist als Verburg bij te betrekken: het beruchte ambtenarenproza is doortrokken van juridisch jargon.

PIRAMIDE

Boosdoeners zijn in de eerste plaats woorden uit het 'legalees', Verburgs term voor het typische juristen-taaltje. Als voorbeeld noemt hij *verschoonbaar*, zoals in "Het bezwaarschrift was verschoonbaar te laat." Vervang zo'n term door *met een geldig excuus*. Dat is helder én precies.

Op zinsniveau zijn er ook bekende struikelblokken, waaronder de naamwoordstijl ('het toedienen van het vaccin') en de lijdende vorm ('de verklaring dient te worden ondertekend'). Toch moet je volgens Verburg adviezen van communicatieadviseurs niet klakkeloos opvolgen. Die keuren bijvoorbeeld de dubbele ontkenning af. "Maar min keer min is niet altijd plus. Voor een jurist is 'niet onredelijk' iets anders dan 'redelijk'."

Jaarthema 'duidelijke taal'

Dit stuk is onderdeel van een reeks artikelen binnen ons jaarthema 'duidelijke taal'. Ze gaan achtereenvolgens in op:

- Wat hebben we precies aan duidelijke taal?
- Is duidelijke taal altijd beter?
- Laaggeletterden en eenvoudige taal
- Waar lopen taalgebruikers in de praktijk tegenaan?
- De beste tips voor duidelijke taal
- Bedrijven die zich professioneel met duidelijke taal bezighouden

Illustratie: Frank Dam

“Met aanpassingen op structuurniveau win je pas écht de slag om begripelijkheid”, denkt hij. Een jurist heeft geleerd om in een ‘trechtervorm’ te schrijven: hij introduceert eerst allerlei zaken, maakt dan een juridische analyse en komt ten slotte tot een oordeel. Dat kun je volgens Verburg beter omdraaien en er een piramide van maken: eerst het oordeel, dan de onderbouwing. De keus voor de piramide maakt een juridische tekst niet ingewikkelder. “Ik denk dat je door die aanpak zelfs strakker gaat schrijven.” Verder helpt een overzichtelijke lay-out met duidelijke kopjes die de tekst indelen. En wetsartikelen kun je beter niet in een brief aan een burger opnemen.

RESULTATEN

Het zijn allemaal nuttige adviezen. Tips vind je ook terug in de talloze initiatieven van gemeenten om hun ambtenaren duidelijker te laten schrijven. De site van Direct Duidelijk geeft daarvan allerlei voorbeelden. Zo begint de *Schrijfwijzer* van Oss als volgt: “De gemeente Oss schrijft in Klare Taal. Schrijven in Klare Taal kost veel tijd, moeite en energie. Wij zijn er sinds 2011 mee bezig.”

Maar wat is nu het effect als tekstdschrijvers en ambtenaren zich aan de tips voor ‘duidelijke taal’ houden? Er is weliswaar veel onderzoek gedaan naar de leesbaarheid van teksten, maar resultaten van praktische toepassingen van richtlijnen zijn er maar weinig. In het vorige nummer van *Onze Taal* noemt Jorien Marcus het effect van aanpassingen in brieven van de gemeente Den Bosch. Betalingsachterstanden liepen drastisch terug.

Gedichten in eenvoudige taal

De Vlaamse organisatie Wablieft maakt zich al decennia sterk voor duidelijke taal. Ze publiceert wekelijks *Wablieft*, een krant in begrijpelijke taal voor 10.000 abonnees. De organisatie geeft ook tekstadviezen en trainingen voor duidelijk schrijven. Daarnaast is er een uitgebreid Wablieft-fonds van boeken in duidelijke taal. In 2020 verscheen bij uitgeverij Vrijdag de eerste Wablieft-gedichtenbundel: *Ik vouw een boot van wit papier*. Daarin staan veertig gedichten van onder anderen Hans Andreus, Herman de Coninck, Judith Herzberg en Joke van Leeuwen, die volgens de site van Wablieft “heel mooi én eenvoudig zijn”. Van de Gentse dichter David Troch is deze bijdrage opgenomen, geheel bestaand uit een-lettergrepige woorden:

kaart

haar rug is een kaart
van een stad die ik niet ken.
waar ben ik? waar wil ik heen?

mijn pink zingt van zij
naar zij, legt laan na laan aan,
danst in het rond voor plein en park.

huis na huis rijst op.
slaap ik in dit of dit bed?
waar voelt haar huid het zachtst?

ik plant een duim bij haar dij:
wij zijn hier. ze lacht me toe.
ik lees haar goed.

De wijzigingen zaten vooral in de indeling van de brief: kolommen met cijfers in plaats van een lap tekst met financiële termen.

In Oss zijn de resultaten ook “heel duidelijk”, zegt de projectleider Klare Taal, Theodora Verploegen: “Op een onduidelijke brief over belastingen konden op een ochtend wel vierduizend telefoontjes binnenkomen. Dat is niet meer voorgekomen.” Dat klinkt goed, maar onafhankelijk onderzoek naar de resultaten in Oss is er niet gedaan.

SUBTIELE AANSPORINGEN

Uit België is wél een onderzoek bekend naar effecten van aanpassingen. In 2016 deed dagblad *De Standaard* verslag van een grootschalige studie naar brieven van de Belgische belastingdienst. Die werd uitgevoerd door twee Belgische wetenschappers van de universiteit van Oxford en de London School of Economics. Daaruit bleek dat kleine aanpassingen in aanmaningen grote gevolgen hadden. In brieven gebruikte de fiscus bijvoorbeeld een

Kleine aanpassingen in
aanmaningen blijken
grote gevolgen te hebben.

vriendelijker toon en de wanbetaler werd met de naam aangesproken. Verwijzingen naar wetsartikelen werden geschrapt. Ook stonden in de brieven “subtiele aansporingen”, bijvoorbeeld door te vermelden hoeveel mensen hun belasting wél op tijd betaalden. Het loonde. Meer dan 18 miljoen euro aan achterstallige betalingen werd sneller geïnd.

Een Amerikaans onderzoek wees vijftien jaar geleden al uit dat aanpassingen van een website van een bekende farmaceut gunstig werkten. Vereenvoudigingen die bedoeld waren om laaggeletterden te helpen, bleken voor aanzienlijk beter begrip te zorgen, ook bij hoogopgeleiden. Naast eenvoudiger taalgebruik zorgde vooral de strakke indeling van de site voor meer duidelijkheid.

PARELTJES

Wordt het soms niet té simpel? Valt er nog wat te genieten? Farida Barki: “Voor een gemiddelde lezer kan een eenvoudige tekst vreemd overkomen: te korte zinnen, te korte woorden. Toch zie ik dat ook tussen onze Wablieft-boeken voor laaggeletterden echte pareltjes zitten. We hebben net een bundel met

Een duidelijke tekst hoeft niet simpel en kleurloos te zijn.

bestaande gedichten in ‘eenvoudige taal’ uitgegeven (zie ook het kader hiernaast). Daar zijn klassiekers bij. Die eenvoudige gedichten raken me even hard als gedichten die iets meer moeite vragen.”

Schrijfster Nelleke Noordervliet, die in haar column in *Trouw* geregeld schrijft over onderwijs en taalzaken: “De richtlijnen voor ‘eenvoudige taal’ ontraden, denk ik, het gebruik van bijzinnen en de lijdende vorm. Maar een tekstschrijver moet eerst de vraag stellen welk publiek hij wil bereiken en met welk doel. Moet hij de inwoners van een achterstandsbuurt op de hoogte brengen van een wijziging bij het vuil ophalen of moet hij een potentieel schouwburgpubliek lekker maken voor een mooie voorstelling? Instructies moeten kort en eenduidig zijn. Wil je overreden en charmeren – dat gaat via de emoties –, dan mogen er bijvoeglijke naamwoorden bij, uitroepen, bijzinnen, maar alles met mate. En elke tekst is ook muziek. Je moet als schrijver altijd op het ritme letten.”

RIJK BEELD

Een duidelijke tekst hoeft niet simpel en kleurloos te zijn. Lezers – met uitzondering van laaggeletterden – mag je als schrijver best een beetje op de proef stellen, ook bij zakelijke teksten. Noordervliet: “Een complexe zin met ingebedde bijzinnen kan een mooi verpakt cadeautje zijn. Het kost tijd om alle strikjes en papiertjes los te maken. Maar dan komt er een schitterende inhoud tevoorschijn. Uiteindelijk krijg je zo een rijk, genuanceerd beeld van de wereld en de menselijke geest.”

Alles overziend blijkt ‘duidelijke taal’ een rekbaar en weids begrip. Een brief van de gemeente, een woningbouwvereniging of een notaris kan voor de een glashelder zijn, voor de ander blijft de inhoud duister. Het publiek bepaalt welke woorden, zinnen en tekstindeling je als schrijver moet kiezen. En dat publiek mag je nooit uit het oog verliezen. ◀

TYPISCH VLAAMS

Fout van de meester!

Waar zitten de bekwame bestuurders als je ze nodig hebt? Wereldwijd worden dag en nacht smeekbeden ten hemel gericht om het land, de stad, de voetbalclub, de bank en het bedrijf aan te klagen waar misstanden en ongelukken niet worden aangepakt zoals het moet. Daarvoor wordt een van de lelijkste modewoorden van de laatste jaren ingezet: *mismanagement*. Een beproeving om te spellen en uit te spreken. En toch staat het haast elke dag in de krant.

Akkoord, ook in de grote Van Dale. Maar die geeft er meteen twee suggesties bij die minder pijn in de oren doen: *wanbeleid* en *wanbeheer*. Wat is daar in 's hemelsnaam mis mee, dat we een Engels leenwoord nodig zouden hebben?

Doordat er in de loop van de menselijke geschiedenis nogal wat prutsers aan het werk zijn geweest, beschikken we over een schitterend palet om hun daden te schilderen. Dat gaat van het statige *verbruien* en *bederven*, via het nog vrij brave *verknoeien* in de richting van *verprutsen*, *verknallen*, *verpesten* en het Vlaamse *verbrodden*. En voor wie van spellingsinstinkers houdt het in Nederland gebruikte *versjteren*.

Dan heb ik het nog niet gehad over alle uitdrukkingen met situaties en plaatsen waar iets naartoe geholpen kan worden: *naar de bliksem*, *naar de donder*, *naar de vaantjes*, *naar de haaien*, *naar de verdoemenis*, *naar de knoppen*, *naar de kloten*, *naar de filistijnen*. Je vraagt je af of we evenveel woorden hebben om fijne prestaties te benoemen.

Naar mijn smaak het mooiste woord heb ik nog niet genoemd: *mismeesteren* (met klemtoon op de tweede lettergreep). Dat is Belgisch-Nederlands, zegt Van Dale, en dan nog spreektaal ook. Maar het heeft uitstekende papieren. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) verwijst voor *meesteren* naar documenten uit de veertiende eeuw; het betekent dan ‘iemand's meester zijn’ of ‘naar welgevallen beschikken over iets’. Later kwam de betekenis ‘geneeskundig behandelen’ ervoor in de plaats. Je kon toen een kwaal ‘(laten) meesteren’. Een spreuk van Jacob Cats (1577-1660) luidt: “Is er iemand sot geboren, wat hy meestert, 't is verloren.”

Mismeesteren betekent letterlijk: ‘niet genezen, maar verzieken’. Het gaat dus om ‘meesters’, van wie je deskundigheid en doelgerichtheid verwacht. En om mensen in nood. Mensen die gezond willen blijven, die aan het werk willen, of die weer gewoon willen leven. Mismeesteren is doen alsof je goed bezig bent, maar door je onhandige optreden de zaak alleen maar erger maken. Ja, dat zie je elke dag.

LUDO PERMENTIER